

'SÂHABENİN ADALETİ' GÖRÜŞÜNE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ...

Sahabenin adaleti görüşü, İslam düşüncesinin oluştuğu dönemden bu yana kesin bir inanç olarak Ehl-i Sünnet arasında benimsenen sabit inançlarından başlıcası olmuştur.

Giderek kadim bir kelim haline gelen bu görüşün şekillenmesinde, sahabe döneminde cereyan eden bir takım siyasî olayların etkisi vardır muhakkak. Sözgelimi bu bağlamda Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra meydana gelen olaylar, Muaviye'nin tasallutu ve Ümeyyeoğulları'nın Müslümanların siyasî hâkimiyetini ele geçirmeleri gibi buna benzer daha birkaç olaydan söz edilebilir. Bununla beraber bu dönem süresince olagelen bu siyasî ve iktisadî yapısal değişimler ve anlayışlar kadar, fikrî ve kültürel boyutlarda da ortaya çıkan daha birçok iniş ve çıkışlar da söz konusudur. O kadar ki bütün bu zaman süresince çok sayıda cinayetler ve katliamlar gerçekleşmiş, tıpkı Hz. Osman (a.s.)'in hilafeti döneminde, Ümeyyeoğulları'nın meydana açık görerek

içlerine gömdükleri ihtiras ve arzularını ihya etmeye ve siyasî inzivadan çıkmaya başlamaları gibi daha başka örnekler de verilebilir. Bu bağlamda Ümeyyeoğulları'nın bir handikabı olarak gerek geç dönemlerde İslam'ı kabul etmeleri, gerekse Mekke ve Medine döneminde Müslümanlara karşı gösterdikleri aşırı düşmanlık, zulüm ve bunların sonucu olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından müellefe-i kulûbdan sayılmaları, onlar için utarılacak ve toplum dışına itici amillerden bahis açılabilir. Sonuç olarak Muaviye, Hz.Hasan (a.s.) ile barış anlaşması imzalayarak kendisini halife ilan etmiştir. Muaviye'den sonra yapılmış olan savaşlarda, suçsuz insanlar katledilmiş, çeşitli yöntemlerle baskı ve korku altına alınmış, hilekârlık ve propaganda yöntemleriyle sayısız bid'atlar ortaya çıkarılmıştır. Bu yetmezmiş gibi yine aynı süreç boyunca sahabenin büyük ve takvalı şahsiyetleri Ümeyyeoğulları cellâtlarınca katledilmiştir.

Böyle bir tarihi miras devralan insanlar o günkü durumu ihtilaf ve olayları elbette tahlil etme ihtiyacı duymuşlardır. Bu bağlamda şöyle söylemek mümkün; Emeviler, siyasî bir hedef olarak hilafet ve saltanatlarının zarar

görmemesi, Müslümanların olayları doğru bir şekilde yorumlamalarına ve Emevi soyunun karanlık çehresini ortaya çıkarmalarına mani olmak için çalışmışlardır. Mesela, Muaviye kendi şahsiyetini korumak, herhangi bir kıyam ve direnişle karşılaşmamak ve siyasi meşruiyetini elde etmek için adamlar seferber ederek geniş çapta yalan hadisler uydurma yoluna başvurmuş ve bu hadisler vasıtasıyla bir yandan değersiz insanları yüceltmeye ve diğer yandan da hayali kahramanlar ve yalancı mitler oluşturmaya çalışmıştır.

İşte bahsi geçen bu dönemde Muaviye başta olmak üzere Emeviler, sahabenin içtihadı düşüncesini ortaya atarak bu vesileyle kendilerinin tüm kötü davranışlarını tevil etmeye çalışmışlar ve halkı baskı altında tutarak sahabenin şahsiyetinin eleştirilemeyeceği fikrini yaygınlaştırmışlardır.

Böylece de halkın sahabelerden bazısının uygunsuz, yersiz davranışlarını yargılamasına ve onlardan birini

geçmiş sebebiyle suçlamasına engel olmak istemişler hatta bununla da yetinmeyip her türlü yanlışlığa bir kılıf uydurabilmek için sahabeden her hangi birine uyulmasının din açısından bir engel oluşturmadığı fikrini yayarak herkesin kendine göre bir din anlayışı ortaya koymasına zemin hazırlamışlardır. Ve böylece sahabenin tamamının adaleti konusunda kelami ve fıkhi görüşler şekillenmeye başladı.

Bu inancın şekillenmesine sebep olan ön koşulları göz ardı ederek, bu görüş sahiplerinin maksat ve hedeflerine iyimserlikle bakan sonrakiler ve onların hayırsever niyetler taşıdığını tasavvur edenler ise çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır; Bu bağlamda mesela Tabiiler döneminde ve daha sonraki yıllarda halktan birçoğu, sahabe ve halifeler dönemindeki tarihi olayları incelemeye başlamışlar ve halkın büyük sahabelerin şahsiyet ve yaşantı tarzı hakkındaki bilgileri artmaya başlamıştır. Sözelimi sahabenin fazilet veya kötülükleri meclisten meclise aktarılmış ayrıca bu dönemde en çok zulme ve baskılara maruz kalanlar, kendi haklarını dile getirmeye, zulme uğramışlar ve haklı çığnenmişler de eleştirilerini ortaya koymaya başlamışlardır. Böylece muvafık ve muhalif olanlar karşı karşıya gelmişler ve bu vaziyeti gören bazı âlimler ise bu gidişin hiç kimsenin

menfaatine olmadığını görünce, tarihi olayları kapatarak, sahabe dönemindeki kanlı ve acı olayların hükmünü Allah'a (c.c.) havale etmeyi seçerek her iki tarafa da saygıyla bakılmasını ve sahabenin yaptığı her şeyin mazur görülmesini sağlamaya çalışmışlardır..

Onlar bu şekilde kuvvetle muhtemeldir ki; sahabeye itiraz ve eleştiri kapısının açık tutulmasının ve halk arasında onların tartışılmasının, asr-ı saadetin tarihi azametini tehlikeye düşüreceğini, ilk Müslümanların tüm haysiyet ve hürmetlerinin yok olacağını düşünmüşlerdir. Bu görüş sahipleri bir süre sonra eleştirilmeyen hiçbir sahabenin kalmayacağını ve bütün bu hallerinde İslam tarihinin muhteşem kazanımlarını ortadan kaldırarak bir bakıma İslam'a inanan ilk kuşak Müslümanların ve mensupların uygunsuz davranışlarını bakarak dine

güven yok olacağını öne sürmüşlerdir. Onlar büyük ölçüde de aslında hiçte gerekmeyen bir iyi niyet kapısını aralayarak, sahabenin

Onlar büyük ölçüde de aslında hiçte gerekmeyen bir iyi niyet kapısını aralayarak, sahabenin şahsiyetinin lekelenmesiyle Kitap ve Sünnet'in de yara alacağını düşünmüşlerdir.

şahsiyetinin lekelenmesiyle Kitap ve Sünnet'in de yara alacağını düşünmüşlerdir. Çünkü onlara göre sahabe başkalarına şeriat hükümlerini, Peygamber'in hadis ve sîretini nakleden önderlerdir. Gelecek kuşakların, sahabe dışında dini hüküm ve marifetleri elde etmek için başvuracakları bir başka merci de yoktur. Dolayısıyla bu Kitap şahitlerinin yara alması durumunda dinin temelleri sarsılacak Kitap ve Sünnet'in etkileri yok olacaktır.

Sahabenin adil/kusursuz (veya sadece içtihat-kusurlu) olduğu görüşüne iyimser bakanların yorumları işte bu şekildedir. Bize göre bu görüş çeşitli boyutlardan kabul edilemez bir görüştür. Zira ilkin böyle bir düşünce, şer'î delil, akli burhan ve tarihi gerçeklere uymamaktadır. İkinci olarak, masum olmayan insanların şahsiyetine dokunulmazlık vermenin zararı onların şahsiyetlerini yok etmenin zararından daha büyüktür. Üçüncü olarak, böyle bir dokunulmazlık sonucunda sahabeden her birinin kişisel düşünce, heva ve heveslerine dayalı olarak ortaya koydukları hata, bid'at ve yanlışlarını din olarak, ölçü ve örnek kabul edecek olursak bu, dinin çöküşü sayılır ve bunun tehlikesi Kitap ve Sünnet'in şahitlerini eleştirmenin tehlikesinden daha küçük değildir. Dördüncü olarak, bir grup sahabeye itirazda bulunmak ve onların kötü davranışlarını kınamak bütün sahabeye

saldırmak ve onlarla savaşmak anlamını taşımaz. Bu anlamda bir kesinlik olarak öne sürülen sahabenin adaletine inananların tümünü dengesiz ve art niyetli olarak suçlamak anlamlı değildir ve böylesi bir itirazda bulunanların çoğu dengeli bir metottan da yanadırlar. Unutulmamalıdır ki, onlar da birçok sahabeye karşı ihlâs ve muhabbet dolu kalplere sahiptirler. Beşinci olarak, tarihteki acı olayları dile getirmeyi önlemek için bütün sahabeye dokunulmazlık elbisesini giydirmek yerine, aşırılıklardan uzak, gerçekçi bir tavırla bu konunun ele alınarak incelenmesi, dinin korunması açısından daha sağlam ve doğru bir yoldur. Çünkü din bizzat hak üzere kuruludur ve herkesi hakka uymaya çağırır. Böyle bir dinin temelini belirsizlik üzere kurulu olması açık bir çelişki sayılır. Altıncısı, bu örtbas etme

yöntemi temelde dinin taşıdığı misyon ve hedeflerle tam bir tezat içerisindedir; çünkü din, zahiri bir zafer ve hakimiyet kurmak yerine insanların az da olsalar hak üzere doğru olarak hareket etmesine taraftardır. Yine din yanlılarının üstüne perde çekilerek bir zahiri mevki ve ihtişam kazanma hedefini taşımamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de açıklandığı üzere birçok Peygamberin kavminin büyükleri şartlı olarak o Peygamber'e iman getireceklerini ileri sürerek Peygamberden bazı tavizler (örneğin yanındaki fakirlerle ilişkisini kesmesini) istemişler ama peygamberler Allah'ın emriyle hak üzerinde direniş göstermeyi ve sonuçta zayıf durumda kalmayı, onların tekliflerine uyarak haktan taviz vermeye tercih etmişlerdir. Önemli bir örnek olarak Hz. Musa (a.s.)'nın sahabelerinin Hz. Musa'nın (a.s.) aralarından bir süre ayrılması üzere sapmaları ve Hz. Musa'nın (a.s.) onların bu sapmalarına göz yummayarak sapıklığa düşen çoğunluğa karşı şiddetle tavir aldığı olayı Kur'an-ı Kerim'de defalarca zikredilmiştir. Bu kıssa bile, bir dinin mensuplarının sapması ve hataları karşısında o toplumun salih ve âlim kimseleri tarafından nasıl bir tavir alınması gerektiğini açıkça göstermektedir.

Kanaatimize göre, sahabenin adaleti görüşünün ortaya çıkış ve adeta bir nass olarak şekillenme köklerini incelerken, Ümeyyeoğulları dönemindeki siyaset erbabının gözetlediği bir takım hedefleri de göz ardı etmemek gerekir.

Bu görüşün, fikri ve siyasî alanda meydana getirdiği farklı etki ve siyasî sonuçlarından bazıları şunlardır.

1- Sahabeyi asla eleştirmemek, onları emin ve mukaddes saymak, böylece de sahabe dönemindeki karanlık olayları değerlendirmekten ve onların uygun olmayan amellerini örneklemekten Müslümanları alıkoymak.

2- Muaviye'nin saltanatına meşruiyet kazandırmak, onun kendi saltanatını genişletmek, güçlendirmek ve Yezid'i veliaht olarak seçerek bu makamı Ümeyyeoğullarına kalıcı kılmak için yaptığı bütün sahtekârca işleri, savaşları, isyanları, günahsız insanlara uyguladığı katliamları, bozduğu anlaşmaları, sahabenin iyilerini şehit edişini ve benzeri tüm kötülüklerini Muaviye'nin ve haleflerinin bir içtihadı olarak görmek ve bütün bu olayları onların yalan ve hayali adaleti gölgesinde yorumlamak..

3- Ümeyyeoğulları'nın, düşünce özgürlüğünü yok

ederek Müslümanlara yaptıkları baskıyı, Allah'tan gelen bir kaçınılmaz takdir, hatta insanlara verdiği bir nimet olarak değerlendirmek; itiraz edenlere işkence ve baskı uygulamak ve neticede de büyük bir diktatörlük kurmak.

4- Bu görüşü onaylayanlar ve muhalif olanlar arasında ayrıcalık yaratmak, muhalifleri fısık, küfür ve irtidatla suçlamak ve neticede Müslüman fırkalar arasında bir düşmanlık atmosferi yaratarak bu farklılıkları kendi lehine kullanmak.

Gerçi sahabenin adaleti, bu görüşün taraftarlarına göre Peygamber (s.a.v.)'e ve ashabına aşk ve muhabbetin bir sembolüdür. Ama bu coşkun duygular, şer-i kaidelere ve akli bir burhana dayanmadığı için inanç ve düşünce sahasında istenmeyen bir takım sonuçlar yaratmıştır.

1- Bu görüşün direkt ürünü masum olmayan insanların şahsiyetinin masum ve dokunulmaz hale gelişidir. Bu mantıksız aşk, akıllara zincir vurmakta, yapıcı ve hedefli tartışma ortamını yok etmektedir.

2- Bu görüşün taraftarları Ashaba isnat edilen bütün rivayet ve hadisleri almakta ve ashabi adil bildiği için de sahabe döneminde ve bizzat sahabeler vasıtasıyla uydurulan hadisleri sahih hadisler gibi kabul etmek ve bunları birbirinden ayırma görevini iptal etmektedir.

Oysa adil sahabelerce nakledilen sahih rivayetlerle, hadis uydurma döneminde fasık ve bağımlı kimselerce uydurulup Peygamber'e isnat edilen rivayetler iç içedir. Daha sonraları Ehl-i Sünnet'in inançlarının bir parçası haline gelen nice hurafe ve İsrailiyat da, kendi âlimleri nezdinde kabul gören bu tür uydurma hadislerden kaynaklanmıştır.

3- Sahabeyi adil bilmenin sonuçlarından bir diğeri de, sahabenin Kur'an ve Sünneti anlayışta merci haline gelişi, görüş ve düşüncelerinin şer-i bir hüccet sayılmasıdır. Tabii ve tabe-i tabiin döneminde ayrı bir yol izlemeye çalışan bazı kimseler sahabeye muhalefet etmekten çekinerek, onlarla uyum içinde olmaya ve kendi görüşlerini onların uygun görüşleriyle güçlendirmeye büyük özen göstermişlerdir. Öyle ki artık

Coşkun duygular, şer-i kaidelere ve akli bir burhana dayanmadığı için inanç ve düşünce sahasında istenmeyen bir takım sonuçlar yaratmıştır.

sahabeyi taklit ve takip etmeyi bir farz biliyorlardı. Bu sebeple de bazı mezheplerde sahabenin tavır ve sünneti şer-i delillerden biri olarak kabul görmüştür.

Ehl-i Sünnet fıkhı mezheplerinin imamı da sürekli olarak sahabenin söz ve görüşlerini önemsemiş ve şer-i

hükümlere ulaşma hususunda bir kaynak olarak kabul etmişlerdir.

KAYNAKÇA

1. Mehmet AZİMLİ, "Siyeri Farklı Okumak", Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010.
2. Ahmet AKBULUT, "Sâhabe Devri Siyasî Hadiselerinin Kelamî Problemlere Etkileri", Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1992.
3. İrfan AYGAN, "Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebî Süfyan", Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001.
4. Abdulkadir ÇUHACIOĞLU, "Sâhabenin Adâleti ve Ebû Hüreyre" Kevser Yayınları, İstanbul, 2012.

